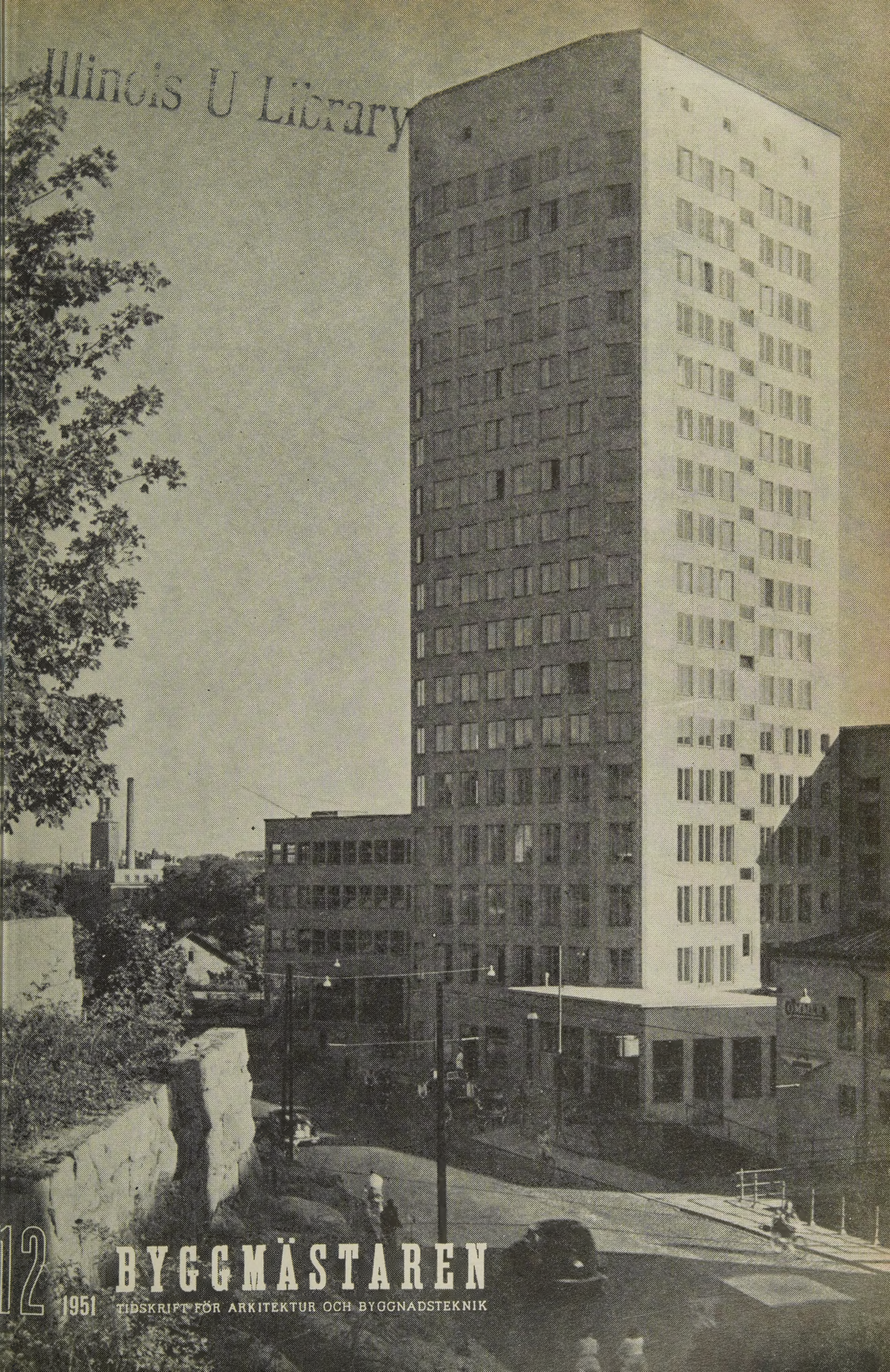

Illinois U Library

12

BYGGMÄSTAREN

1951

TIDSKRIFT FÖR ARKITEKTUR OCH BYGGNADSTEKNIK

”DAMMANDE CEMENTGOLV”

Dammande cementgolv skulle inte finnas om

stålslipning

utfördes med tillsats av

Silix nr 1

Ett sådant slipskikt är speciellt nödvändigt för alla slag av
FABRIKS- och
LAGERLOKALER

Vid redan utförda golv, som damma, göres

bestrykning

med

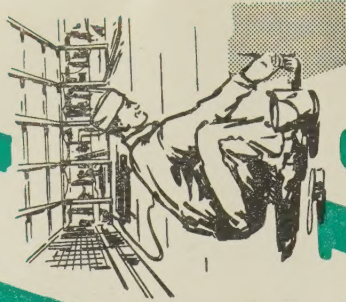
Silix betong-fernissa eller betongfärg

Mycket dåliga golv, bör förbehandlas genom

fluatering

med

Poreggo F

Silix

cementtillsatsmedel

betongfernissa o. betongfärg

Råd och förslag - Entreprenader - Leveranser!

INGENIÖRSFIRMAN PEHR ENGWALL A.-B.

Specialfirma för isoleringsmaterial och isoleringsteknik. Nybrokajen 7, Stockholm. Tel. 21 07 15, 21 07 20

AUKTORISERADE FÖRSÄLJARE OCH NEDERLAG:

Dickson & Sjöstedt KB, Göteborg
Herbert Björling AB, Malmö
AB A. Huse & Co, Karlstad
O. Svengren & Co AB, Eskilstuna

AB Kolimporten-Laurents, Sundsvall
Västerås Nya Murbruks AB, Västerås
AB Ludvig Lundins Järnaffär,
Katrineholm

Byggnadsvaru AB Sylvan
& Qvibellius, Hälisingborg
AB John Usterström,
Skellefteå

BYGGMÄSTAREN

TIDSKRIFT FÖR ARKITEKTUR OCH BYGGNADSTEKNIK

ARGÅNGEN

12

7 JUNI 1951

Organ för Stockholms Byggnadsförening, Svenska Arkitektföreningen, avd. av Svenska Teknologföreningen. Kungsgatan 32, Stockholm. Tel. 23 31 05.
Postgiro 3124.

Redaktörer: Civilingenjör SVR Gunnar Essunger och arkitekt SAR Tore Virke • Redaktionssekreterare: Arkitekt SAR Hillevi Svedberg • Redaktionskommitté: Arkitekt SAR Hakon Ahlberg, civilingenjör SVR Harry Bernhard, arkitekt SAR Holger Blom, ingenjör Eric Forss, civilingenjör SVR Gösta Lundin, arkitekt SAR Göran Sidenbladh • Redaktionsombud: Dir. Victor Bährner, Malmö, länssarkitekt Ebbe Borg, Malmö, arkitekt SAR Gunnar Hoving, Göteborg, arkitekt SAR Owe Svärd, Göteborg • Ansvarig utgivare: Arkitekt SAR Moje Bergström • Byggmästaren utkommer med 26 häften om året • I tidskriften gjorda uttalanden stå för författarnas räkning och äro endast om så anges att anse som uttryck för ståndpunktstagande av någon av de föreningar, som utge tidskriften.

numerationspriser för helår	Sverige Finland	Danmark Norge	Övriga utlandet
fast lösnummer	25:—	—	33:—
nummer + bundet ex. i klotband	40:—	—	50:—
nummer + bundet ex. i halvfr. band	50:—	—	60:—

INNEHÅLL

DK 725.23:055 (487.1)

TENGBOM, IVAR OCH TENGBOM, ANDERS: *Bonnierhuset*. Byggmästaren 30 (1951) nr 12, sid. 185—190.

Skrivning av byggnaden illustrerad med planer och fotografier.

GERKRANTZ, STIG: *Bonnierhusets konstruktioner*. Byggmästaren 30 (1951) nr 12, sid. 191—194.

Enkelt teknisk beskrivning.

DK 725.51 (487.4)

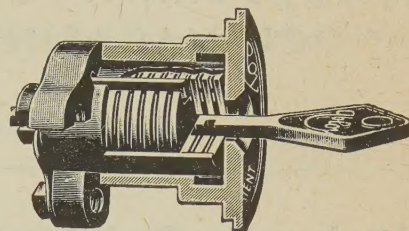
TENGBOM, ANDERS: *Fagersta lasarett*. Byggmästaren 30 (1951) nr 12, sid. 195—200.

Skrivning av byggnaden och personalbostäderna, illustrerad med planer och fotografier.

Abloy

Världspatenterat
cylinderlås

- I särklass då det gäller nyckelvariationer och kombinationsmöjligheter
- I toppklass då det gäller hållbarhet och säkerhet
- Specialitet: Serie- och huvudnyckelsystem

Rådgör med vår expertis!

AKTIEBOLAGET LACTA SEPARATOR

Avdelning Abloylås

Sveavägen 98 Tel. 30 43 50, 31 68 15, 33 93 92
Stockholm

GUNNAR ASPLUND ARCHITECT

1885—1940

En engelsk upplaga av boken om Gunnar Asplund har utkommit. Boken är rikt illustrerad och försedd med bildunderskrifter på engelska och franska. Pris för halvklotband med guldsnitt och skinnfält kr. 70:—

En utmärkt presentbok till utländska vänner.

Säljes även på avbetalning

Rekvireras i bokhandeln eller direkt från

BYGGMÄSTAREN
FÖRLAGSAVDELNINGEN

KUNGSGATAN 32, STOCKHOLM

Postgiro 3124

AB ÅHS EXPRESS

NORRTULLSGATAN 22

STOCKHOLM

TEL. 33 80 94, 33 80 95, 31 39 57

MÖBELTRANSPORTER
OCH MAGASINER

BYGGNADSSMIDEN

av alla slag

JÄRNBKONSTRUKTIONER

STOCKHOLMS VERKSTADS AB

Sigtunagatan 7

Tel. 30 41 18, 31 30 13

Näslunds Snickerifabrik

Säbråvägen 37 — Telefon 2863, bost. 3178
HÄRNÖSAND

Utför

Snickerier av alla slag,
såsom

Trappor, Dörrar, Fönster, Butiks- och
köksinredningar.

Försäljare

av MD-dörren — tillv. Mo & Domsjö AB

KALKSTEN

och

MARMOR

FÖRSTKLASSIGT UTFÖRANDE
PRIMA MATERIAL

Berga Stenhuggeri A-B

HÄLLABROTTET

Tel. Örebro 720 01, 720 02

A.-B. Fastighetstjänst

Aukt. rörentreprenörer

Kammakargatan 51 A-B

Telefoner Kontoret 20 96 42 & 21 22 38

Efter kontorstid Dir. Gustavson 40 44 86

Verkm. Gustafsson 50 55 43

Jourhavande montör 45 43 66 & 41 44 84

Utför

nyanläggningar och moderniseringar. Reparationer av
alla slag till fastigheter och fabriker. Alla arbeten
utföres under ansvar och garanti.

Ett transportmedel

för varje ändamål finner Ni hos oss. Tippvagnar,
varutransporter, bilar för tyngre transporter, special-
vagn för transport av grävmaskiner, traktor med
släpvagnar, samlastning å järnväg. Speditioner.

Magasinering. Flyttningar.

SNABBT. ALLT GODS FÖRSÄKRAT. EFFEKTIVT

BLOMS ÅKERIAKTIEBOLAG

Tel. 206 09, 219 91, 219 11, Kungsgatan 1—3, Linköping

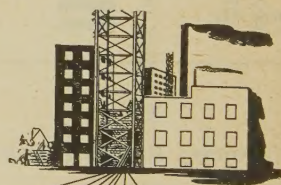

TAPETBOLAGET

GÖTEBORG

Södra Larmgatan 15, Tel. 13 84 05, 11 64 05

Vi bygga
åt Er ...

SIBA

STOCKHOLMS INDUSTRIBYGGARE AB

SKEPPSBRON 24

TEL. växel 21 55 65, 21 55 66, 21 52 65

BYGGMÄSTAREN

MAGAZINE FOR ARCHITECTURE AND BUILDING TECHNIQUE

SUMMARY

Number 12 1951 Page 185 - 200

Organ of the Stockholm Building Association. Organ of the Society of Swedish Architects, section of the Swedish Technological Society.

Annual subscription: For Sweden, Denmark, Finland and Norway 25 Sw. Kr.; other countries 33 Sw. Kr. The fee can be sent by cheque through any bank.

Address: Kungsgatan 32, Stockholm, Sweden - Telephone number 23 31 05

DK 725.23 : 655(487.1)

TENGBOM, IVAR AND ANDERS: THE BONNIER BUILDING IN STOCKHOLM. Byggmästaren 30 (1951) no. 12, p. 185 - 190.

The architects got the job after a competition published in Byggmästaren 32/1938. The site, shown on p. 188, left, lies between the street Torsgatan and a railway, running about 10 to 12 metres below the street. The building comprises offices and printing factories etc. for Åhlen and Åkerlund, publishers of books, magazines etc. P. 185 shows the building from the Torsgatan, p. 187 the terrace above the lowest part of the building, p. 188 situation plan (4th level from the bottom) and exterior of office tower, p. 189-190 three photos from the railway and across the water near the railway and two plans of office tower (21st and 15th floors). The parts not finished from about 2/3 of the volume planned.

LAGERKRANTZ, STIG: STRUCTURE OF THE BONNIER BUILDING. Byggmästaren 30 (1951) no. 12, p. 191 - 194.

Showing main structure and some details of the Bonnier building in Stockholm. The building forms a pure reinforced concrete structure divided into three separate parts with dilatory joints (fig. 1, p. 192). Fig. 8, 9 and 10 show balustrade and floor on top of office building. Fig. 11 - 14 show exterior walls with a thin layer of small bricks.

DK 725.51 (487.4)

TENGBOM, ANDERS: HOSPITAL IN FAGERSTA. Byggmästaren 30 (1951) no. 12, p. 195 - 200.

Hospital with 88 beds in the first stage and 148 when completed. Situation plan on p. 197, showing hospital building, homes for assistants, heating central etc. Fig. below shows park planned by Erik Anjou and Walter Bauer, garden architects FST. P. 198 shows plans of cellar and ground floor. P. 199 - 200 show homes for nurses and assistants.

DK 725.23:655(487.1)

BONNIERHUSET

Av arkitekterna SAR Ivar Tengbom och Anders Tengbom

Skissandet på Bonnierhuset började för snart 14 år sedan. 1937 inbjöd bokförläggare Bonnier för Åhlén & Åkerlunds Förlag till en begränsad tävlan. Uppgiften avsåg lokaler för förlagets tre arbetsgrenar: tryckerier, verkstäder och lager, samt kontor. (Resultatet återges i Byggmästaren nr 32 1938.)

Tomten med dess besvärliga form och topografi innehöll ca 9 200 m². Byggnaden avsågs att utföras i två etapper. Den nu färdiga upptar omkring 2/3 av hela tomten. En rationell fördelning av lokalerna på denna irrationella tomt bjöd stora svårigheter, liksom även de krav stadsplanen ställde. Det är ju ofta trafiktekniska krav, som ger riktningen för ett byggnadsproblems lösning. Lossning och lastning av råvaror resp. färdiga varor skulle här kunna ske pr järnvägsvagn eller pr lastbil, allt efter vad som vid varje tidpunkt ansågs

Finjetten. Bonnierhuset sett från Vasaparken. Foto: C. G. Rosenberg.

bäst. Från järnvägens plan 10 à 12 m. under Torsgatan fanns möjlighet till stickspår in i byggnaden. Där fordrades då lastkajer för båda trafikslagen invid ett lastplan av tillräcklig storlek att tillåta uppställning och cirkulation av bilar samt rymliga upp- och nedfarter för dem. Detta viktiga centrum, med vidliggande utrymmen för lager och verkstäder, anslöts till ett inre system av horisontala och vertikala trafikleder. Så bildades organismens kärna, till vilken fogades de olika lokalgrupperna, var och en med sina differentierade entréer. I systemet infogas i framtiden den redan nu studerade 2:dra byggnadsetappen.

Till byggnadens utformning gav för övrigt stadsdelens topografi impulser. Byggnaden skulle komma att bilda avslutning på de ganska kompakta byggnadsmassor, som här från Vasastaden marscherade ner mot det öppna järnvägsområdet. Den enformiga stadsilhuetten behövde här en accent, som kunde understödja de något trevande försöken till omväxling som gjorts med högbyggnaderna vid St. Eriksbrons fästen. En gruppering av lägre byggnadspartier omkring en högbyggnad skulle på ett verkningsfullt sätt markera övergången från den enformiga täta bebyggelsen till de öppna områdena. Om någonsin borde en högbyggnad här vara på sin plats. Det stora byggnadskomplexet skulle i den svagt böjande gatan bilda en verksam fond både nedåt Torsgatan från Vasagatan och uppåt från dess mer tätbebyggda del, liksom den skulle berika stadsbilden över det öppna området kring Klara sjö. Södra spetsen av tomten skulle över Torsgatans plan lämnas fri och planteras med fri utsikt mot Klara sjö, alltså ett friläggande av nästan hälften av den ca 200 m långa fasadlinjen. Det gröna inslaget hoppas vi sedan kan fortsättas med en rad träd utmed Torsgatans yttersida, en välgörande slöjridå mot järnvägen.

Uppdelningen i byggnaden av de olika lokalgrupperna var sedan ganska självklar. I de tre våningarna under Torsgatans plan förlades lager- och verkstadslokaler, samt tryckeri- och fabrikslokaler i byggnadskroppar med begränsad höjd, den närmaste i söder med fyra våningar (ungefär samma höjd som högsta utsiktspunkten i den intilliggande Vasaparken). Längre norrut mot Atlasområdets 6- à 7-våningshus ökades höjden till 5 våningar över Torsgatan. Kontorslokaler är huvudsakligen koncentrerade till höguset, som därigenom kan effektivt vibrationsisoleras från andra vibrationsutsatta lokaler.

Proportioneringen av de olika byggnadspartierna var föremål för ivriga överväganden. Tornkroppen med planmätt av 18×23 m har ansetts fordra en höjd av 58 m över järnvägsplanet. Häri ingår överst en låg hjälpvåning för all teknisk utrustning, för ventilation, luftkonditionering, lufttrummor, hissmaskineri etc. Över samtliga huskroppar har sådana maskinvåningar inlagts. I moderna hus av något så när ansevärd storlek borde alltid räknas med sådana extra våningar som ett arkitektoniskt element, om exteriör och interiör ska kunna hållas fria från störande upp- och utbyggnader. I Amerikanska skyskrapor återkommer de ju i ungefär var 20:de våning. I Bonnierhuset har kravet visat sig ofrånkomligt, extravåningarna är helt tagna i anspråk av oundgänglig apparatur.

Byggnadens slutliga planering har framgått ur ett tidigt etablerat, förtroligt samarbete med olika konsulter. För byggnadskonstruktionerna har anlätits prof. Granholm och hans chef för stockholmskontoret, civiling. Stig Lagerkrantz, för värme, ventilation och sanitet Theorells ingenjörbyrå och för elektriska installationerna Elektriska Provningssanstalten.

Rörande det konstruktiva är det för övrigt endast en detalj, som jag vill beröra: fasadbehandlingen. Den är inspirerad från Rom, där metoden använts under århundraden. Jag gjorde en närmare och mycket givande bekantskap med den vid nybyggnaden för Svenska Institutet i Rom för några år sedan. (För behandlingen där redogjordes i Byggmästaren nr 6 årg. 1941.) Skulle metoden vara möjlig i Sverige? Tanken var ju lockande, men det dröjde år innan den tog fastare form. Problemet gjorde sig dock ständigt påmint genom de allt vanligare stomhusen. Dessutom fordrar ju, av konstruktiva eller estetiska skäl (samma som i Rom) en beklädnad, ett ytterhölje. Det enda man har till förfogande är ju puts eller någon gång plattor av natursten eller lergods — ett magert register. I Rom har man dessutom stavat av tegel, lagda i bruk vilket ger rika uttrycksmöjligheter. Tegelytan är mera hållbar och har förmåga att åldras vackrare än puts.

Efter mångsidiga prov och långvariga diskussioner beslöts att försöka metoden här. Prov hade visat att putsbeklädnad med inlagda tegelstavar stod sig bättre mot häftiga temperaturväxlingar än enbart puts. Den var siporexens såsom fäste för bruket som syntes utgöra svaghetsmomentet. Genom särskilda säkerhetsanordningar ville man eliminera riskerna: På beklädnadsskiktet verkande krafter skulle upptagas, de vertikala av i siporexskiften utbildade hyllor, de horisontala av ingjutna metalltrådsramar (såsom åskådd liggöres å bilder sid. 194).

Till sist må påpekas att byggnaden för några år framåt fått en annan användning, än som varit avsedd från början. I samband med underhandlingar om byggnadstillstånd har en mycket stor del av lokalerna upplåtits för stadsförvaltningens behov. Detta har naturligtvis, utom för ägaren, även vållat svårigheter för oss alla som sysslat med bygget. En mängd provisoriska anordningar, förändringar av entréer, trappor och andra kommunikationsleder samt av inredningar har framtvingats, vilket naturligtvis allt måste inverka störande på intrycket av byggnaden.

Till sist kanske det kan vara berättigat med ett par ord om *utförandet*. Detta har ju försiggått under en tid av de otroligaste svårigheter för den fria företagsamheten. Desto viktigare blir då en god samverkan av de krafter, som sätts in på genomförandet av ett stort företag.

I sådant sammanhang må nämnas den grundliga planering, som föregått och fullföljts under arbetet: varje maskin, varje press, varje arbetsmoment har noggrant kartlagts. Planeringen, ledd av Ählén & Åkerlunds överingenjör K. J. Bergström, har berett vägen. De sakunniga på detta område har sedan

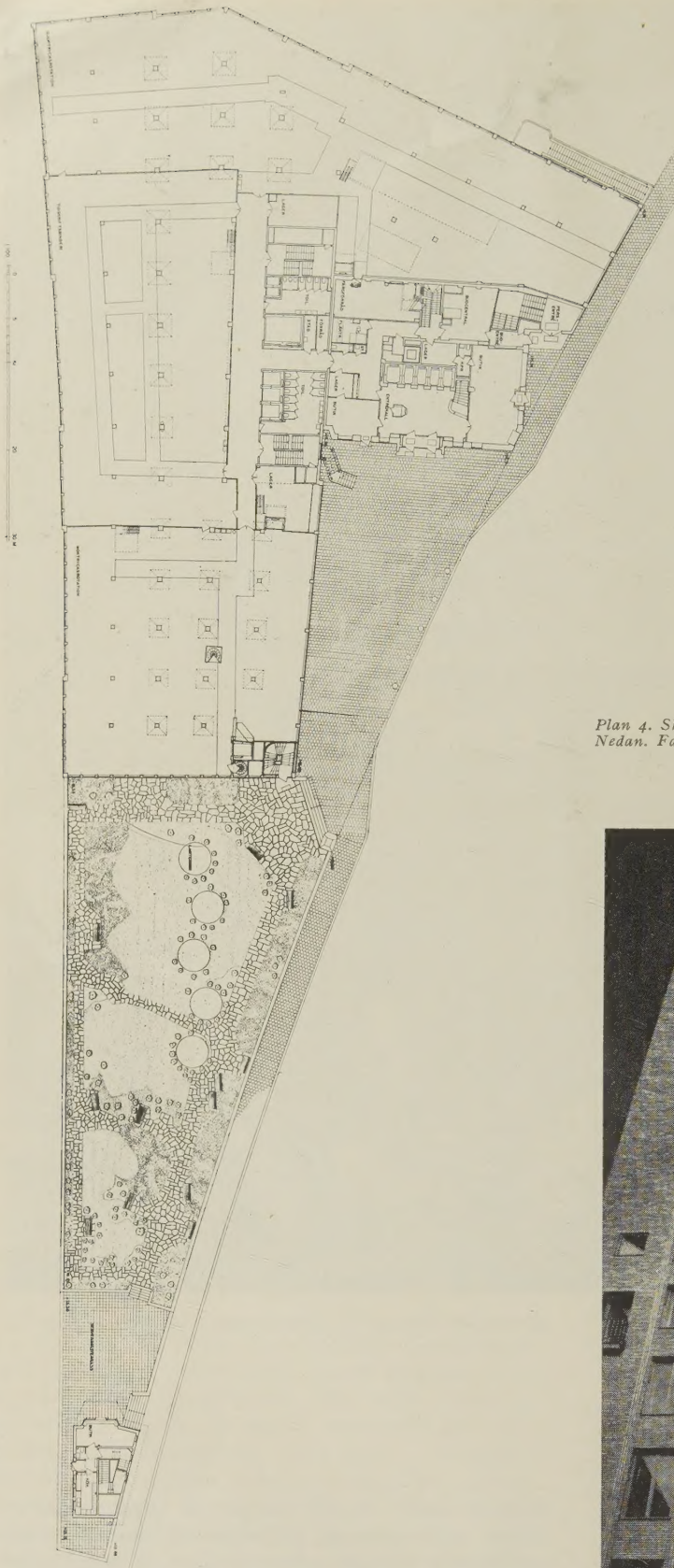

Bonnierhuset. Terrassen på »spetsen», plan 4. Foto: C. G. Rosenberg.

under byggandet varit i ständigt intimt samarbete med arkitekter, konstruktörer och byggmästare. Denna byggets hjärntrust har varit förlagd till byggnadsplatsen. I centrum har här stått Olle Engkvists följade byggnadsorganisation. Vid sidan av byggnadskontoret beredd plats för arkitektkontoret och kontor för kontrollanter m. fl. Bas på arkitektkontoret var vår medarbetare arkitekt Gösta Orinder.

Förutom denna dagliga kontakt på byggnadsplatsen möttes varje vecka alla specialister till rådslag för att synkronisera de olika arbetsinsatserna på bygget. För rationell drift av modernt storbygge torde en sådan samstämd organisation bli alltmer ofrånkomlig. — Arkitektens arbetsformer har sannerligen undergått en stark omvälvning under de senaste årtiondena.

Ivar Tengbom

Plan 4. Skala 1 : 800. Tryckerier, bokbinderi, lagerlokaler, förråd m. m.
Nedan. Fasadfoto, varav tegelmönstringen framgår. Jfr. bilder sid. 19.

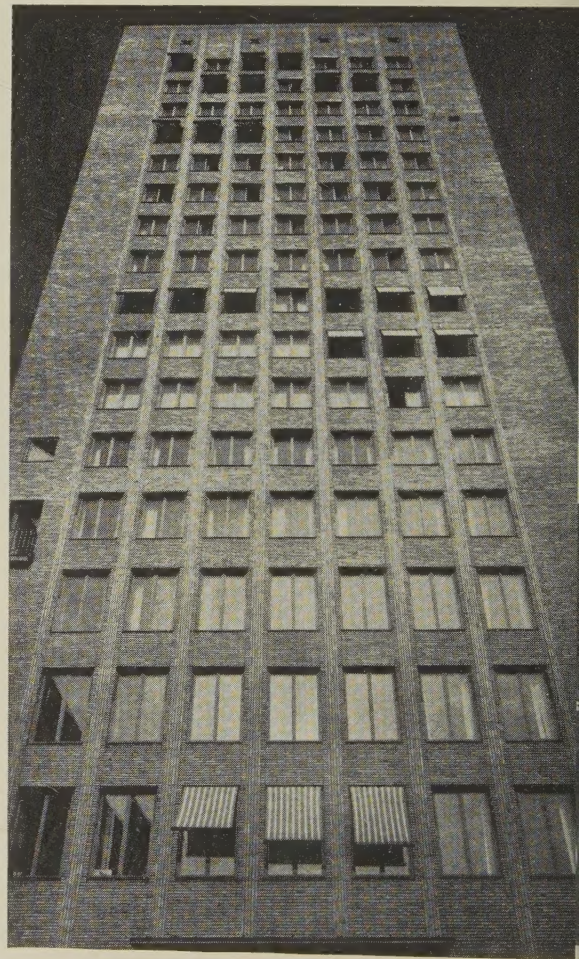
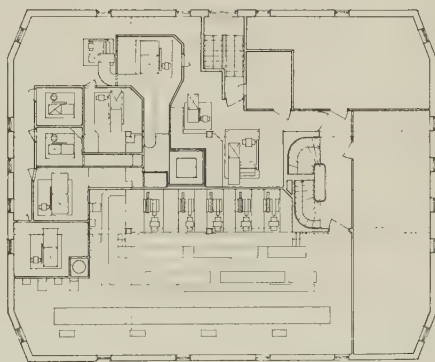

Foto: C. G. Rosenberg.

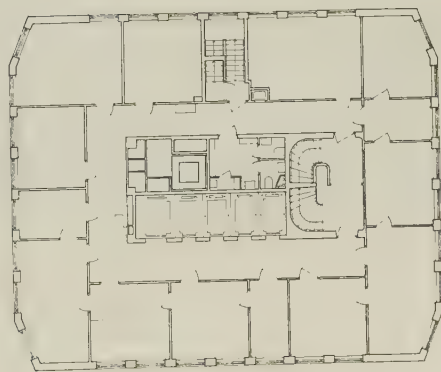

Foto: Rotostudio.

Pannierhuset sett från järnvägsområdet. Planer av våning 21 med hissmaskineri m. m. samt av våning 15. Skala 1:400.

Natteffekt från Kungsholmsstranden. Foto: R. Herrburt.

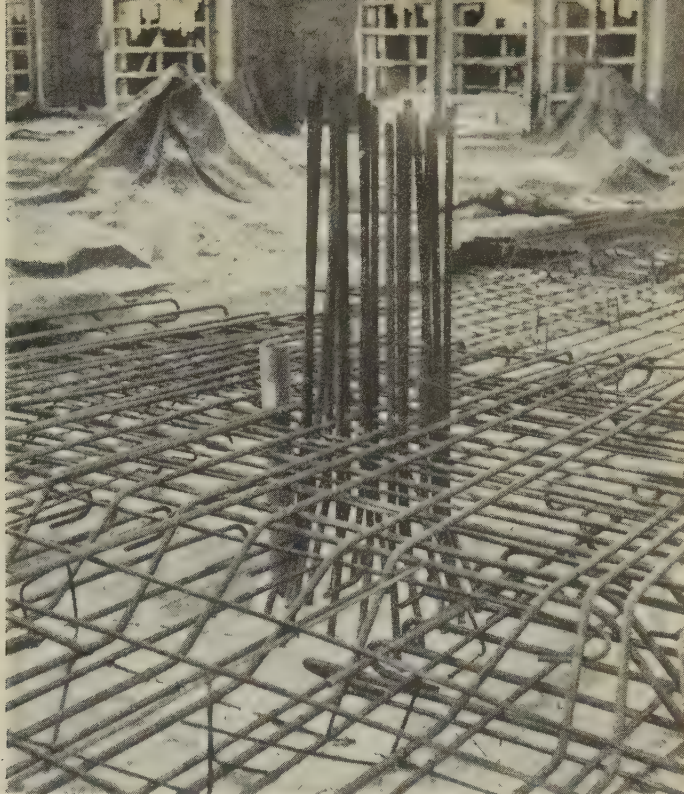

Bonnierhuset sett över Barnhusviken. Foto: C. G. Rosenberg.

BONNIERHUSETS KONSTRUKTIONER

Av civilingenjör SVR Stig Lagerkranz

Bonnierhuset är en renodlad konstruktion i armerad betong. Huskroppen består av två artskilda delar, nämligen tornbyggnaden, som huvudsakligen är en kontorsbyggnad, samt den övriga delen som är ren fabriksbyggnad. På grund av byggnadskroppens stora utbredning i plan har det varit nödvändigt att genom dilatationsfogar indela densamma i vissa enheter.

Uppdelning av en byggnadskropp i mindre enheter bör göras med hänsyn till bland annat förekommande grundläggningssätt. Vid grundläggning exempelvis på pålar kan man således med hänsyn till undergrundens relativa eftergivlighet utföra betydligt större enheter än vid grundläggning på berg. Byggnader på pålar har sålunda utan olägenhet utförts i längder av upp till 100 meter och däröver. Långt ifrån alltid har man dock frihet att välja storleken av de olika enheterna. En dilatationsfog bör lämpligen placeras vid en avskiljande permanent vägg, men läget av en sådan vägg bestäms ju av byggnadens funktioner. I detta fall var en fog tämligen given med hänsyn till byggnadens utformning. Sålunda har en fog utbildats i de tre lägsta våningarna mellan den s. k. «spetsen» och huvudbyggnaden. Dessutom har denna senare helt skilts från tornbyggnaden med hänsyn till de vibrationer, som givetvis måste uppstå i en tryckeribyggnad av detta slag. (se fig. 1 sid 192).

Undergrunden utgöres av berg. Källargolvet har utförts med värmeisolering av cellbetong, då källarokaler huvudsakligen används till papperslager, och man inte ville riskera fuktbildning genom kondens. Golvplattan är oarmerad samt utbildad med ett liggande fogar.

Bjälklagen i fabriksbyggnaden har utförts såsom pelardäck. Ett sådant bjälklagssystem torde för en byggnad av detta slag med stora sammanhängande

ytor vara det mest ändamålsenliga med hänsyn till de stora möjligheter man har att i taket dra rör och trummor. Även ur konstruktivt ekonomisk synpunkt utgör pelardäcket en lämplig konstruktion. På grund av byggnadens oregelbundna form är spännvidderna ganska varierande. Den maximala spännvidden uppgår till 8,5 meter. (Vinjetten och fig. 2).

I våning 3 och 4, som utgör de huvudsakliga tryckerivåningarna, har bjälklagstjockleken överdimensionerats, för att man skall få en tung och styv konstruktion. En sådan överdimensionering av plattan betyder ganska litet ur ekonomisk synpunkt, då ju en ökning av plattjockleken medför en motsvarande minskning av armeringen. I den mån vi använt järnbalkar, har de ingjutits för att förstärka vissa snitt, som försvagats genom håltagningar. Den tillåtna påkänningen i pelarna för centriskt tryck uppgår till 75 kg/cm².

Bjälklaget över våning 3 i den s. k. spetsen, som uppbär en planterad gård, är beräknat för en belastning av cirka 2 ton per kvadratmeter, och spännvidderna i ena riktningen uppgår till 10 meter. Bjälklaget är här utfört som ett mellanting mellan ett balkbjälklag och en massiv platta. Det är konstruerat med balkar med en höjd av 38 centimeter och en bredd av 70 centimeter, och avståndet mellan balkarna är 1,8 meter. När man eftersträvar en låg konstruktionshöjd för ett bjälklag, utför man det i regel som en massiv platta, men vid stora spännvidder blir en sådan konstruktion ganska dyr på grund av den stora egna vikten. Den konstruktion som här använts är egentligen en massiv platta, ur vilken man skurit bort cirka 40 % av betongmängden på bekostnad av något ökad formsättning.

Byggnaden är utvändigt isolerad med siporexplattor samt beklädd med stavtegel som satts i bruk och förankrats med kopparkramlor (fig. 12—14, sid. 194).

Vinjett: Armering av pelardäck vid kapitäl. Foto: L. Halvarsson.

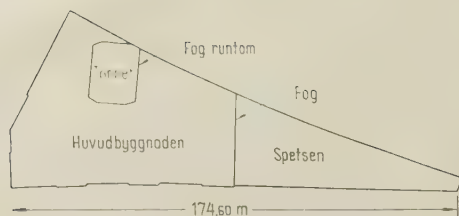

Fig. 1.

Fig. 2. Foto: Hagert.

Fig. 4. Foto: L. Halvarsson.

Fig. 1. Schematisk bild visande dilatationsfogarnas anordnande.

Fig. 2. Interiör visande kapitälens utformning.

Fig. 3. Byggnadens enda järnkolonn. Den tjänstgör endast i vån. 4 tr. ovanför och under upptages lasten av betongpelare. I ett sådant fall kan man inte förse järnkolonnen med fotplatta, ty då får man inte fullgod betonggjutning. Lastöverföringen mellan järn och betong sker därför genom påsvetsade kammar av plattjärn.

Fig. 4. Interiör från våningen under gården i 'spetsens'.

Fig. 5. Armering av balkar i gårdsbjälklag i 'spetsens'.

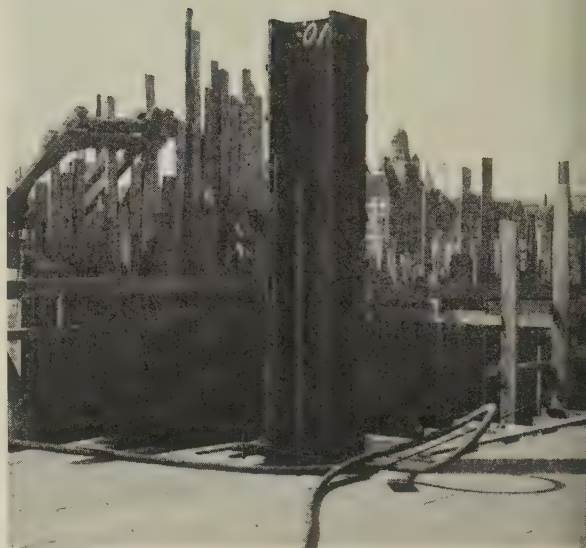

Fig. 3.

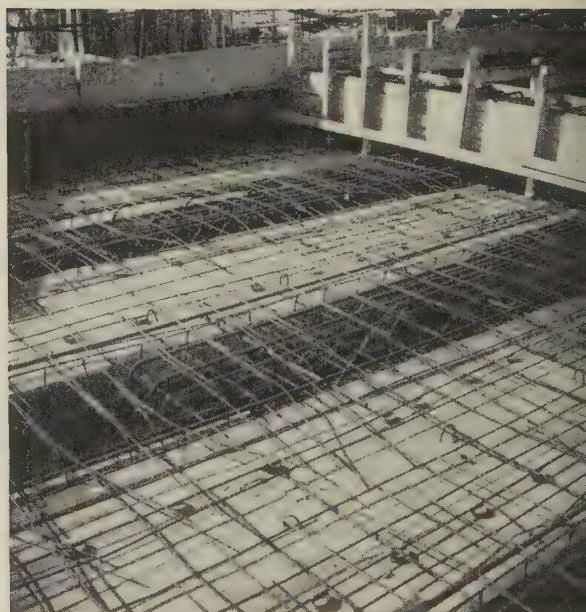

Fig. 5. Foto: L. Halvarsson.

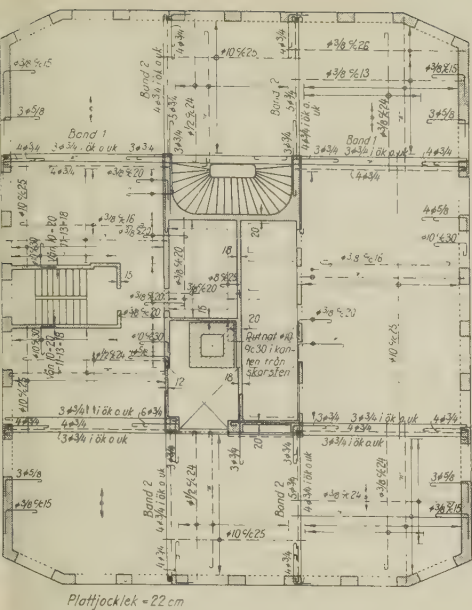

Fig. 6.

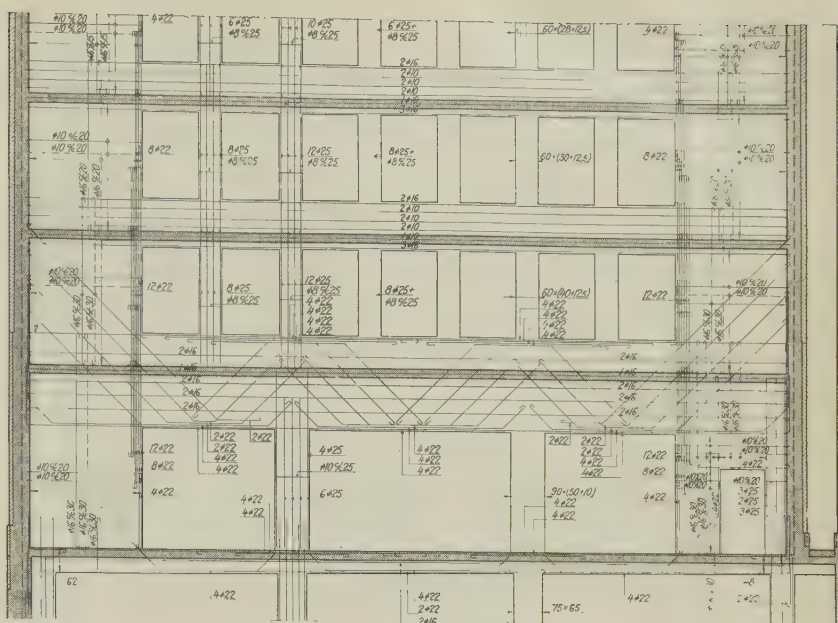

Fig. 7.

Fig. 8. Utförandet av barriären och beläggning på taket i tornbyggnaden. This drawing illustrates the construction of a barrier and the roof covering in the tower building. It shows a cross-section of the barrier with reinforcement bars and a detailed view of the roof covering, including a layer of gravel and a concrete slab. Labels include 'Kuggarbet', 'Förregel 8 cm', 'Träverket i nybyggnaden', 'Höjd i barriären höjd', '10x100', 'Arm band 18x25', 'Graveln grus ett tredjedel', 'därin mörkt barriärskikt i den', 'Vattenisolerings 801 del', '11 cm överbelägg', '18 cm betongbelägg 1/20', '18 cm betongbelägg 1/20', 'Kantavst. 25x25x10', 'Längsgående kanal 5x10', and 'Höjd 8 cm 1/20 cm'.

Fig. 9 o. 10. Vattenisolerings anslutning mot barriären. Isoleringen utgöres av 10 mm isoleringsasfalt jämte ett lager av bitumenplåt. Ovanpå isoleringen utlägges 10 cm grovt grus. This drawing shows the connection of the water insulation to the barrier. It includes a cross-section of the barrier with reinforcement bars and a detailed view of the roof covering, including a layer of gravel and a concrete slab. Labels include 'Kuggarbet', 'Förregel 8 cm', 'Träverket i nybyggnaden', 'Höjd i barriären höjd', '10x100', 'Arm band 18x25', 'Graveln grus ett tredjedel', 'därin mörkt barriärskikt i den', 'Vattenisolerings 801 del', '11 cm överbelägg', '18 cm betongbelägg 1/20', '18 cm betongbelägg 1/20', 'Kantavst. 25x25x10', 'Längsgående kanal 5x10', and 'Höjd 8 cm 1/20 cm'.

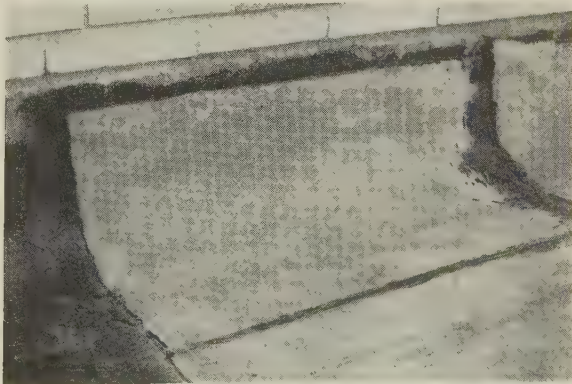
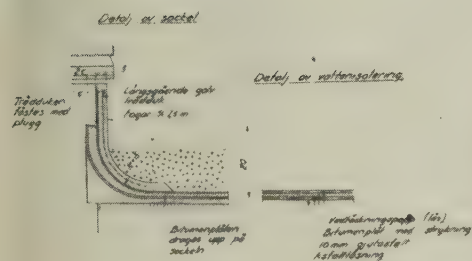
Fig. 9 o. 10. Vattenisolerings anslutning mot barriären. Isoleringen utgöres av 10 mm isoleringsasfalt jämte ett lager av bitumenplåt. Ovanpå isoleringen utlägges 10 cm grovt grus. This drawing shows the connection of the water insulation to the barrier. It includes a cross-section of the barrier with reinforcement bars and a detailed view of the roof covering, including a layer of gravel and a concrete slab. Labels include 'Kuggarbet', 'Förregel 8 cm', 'Träverket i nybyggnaden', 'Höjd i barriären höjd', '10x100', 'Arm band 18x25', 'Graveln grus ett tredjedel', 'därin mörkt barriärskikt i den', 'Vattenisolerings 801 del', '11 cm överbelägg', '18 cm betongbelägg 1/20', '18 cm betongbelägg 1/20', 'Kantavst. 25x25x10', 'Längsgående kanal 5x10', and 'Höjd 8 cm 1/20 cm'.

Fig. 9 o. 10. Vattenisolerings anslutning mot barriären. Isoleringen utgöres av 10 mm isoleringsasfalt jämte ett lager av bitumenplåt. Ovanpå isoleringen utlägges 10 cm grovt grus. This drawing shows the connection of the water insulation to the barrier. It includes a cross-section of the barrier with reinforcement bars and a detailed view of the roof covering, including a layer of gravel and a concrete slab. Labels include 'Kuggarbet', 'Förregel 8 cm', 'Träverket i nybyggnaden', 'Höjd i barriären höjd', '10x100', 'Arm band 18x25', 'Graveln grus ett tredjedel', 'därin mörkt barriärskikt i den', 'Vattenisolerings 801 del', '11 cm överbelägg', '18 cm betongbelägg 1/20', '18 cm betongbelägg 1/20', 'Kantavst. 25x25x10', 'Längsgående kanal 5x10', and 'Höjd 8 cm 1/20 cm'.

Fig. 9.

Fig. 8.

Fig. 10. Foto: Hagert.

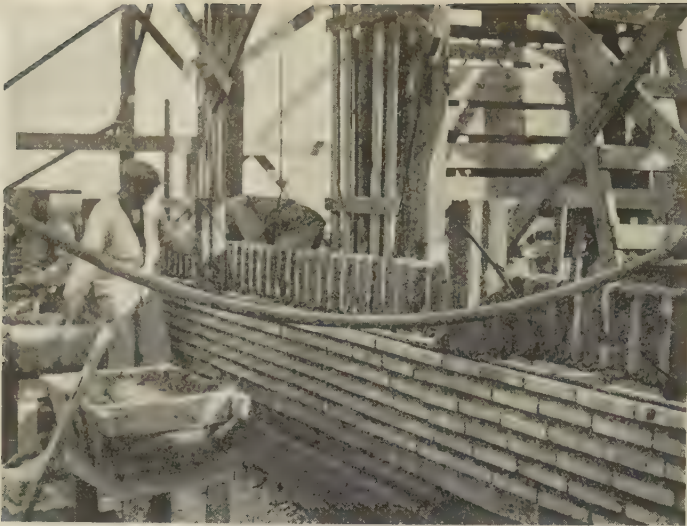

Fig. 11. Murningsdetalj av barriären i tornbyggnaden. Observera lufthålén för den ännu icke utförda värmeisoleringen.

Fig. 12. Fasader kläddes med stavtegel uppifrån och nedåt. Från varje bomlag murades uppåt, varefter bomlagen flyttades nedåt.

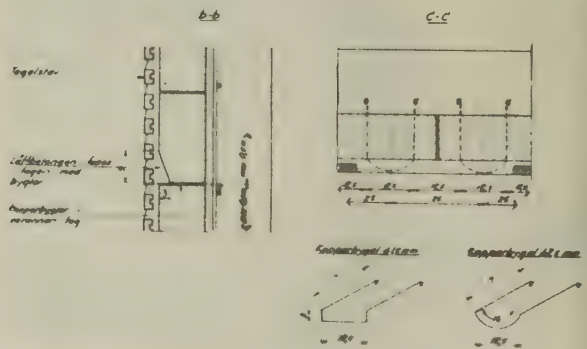
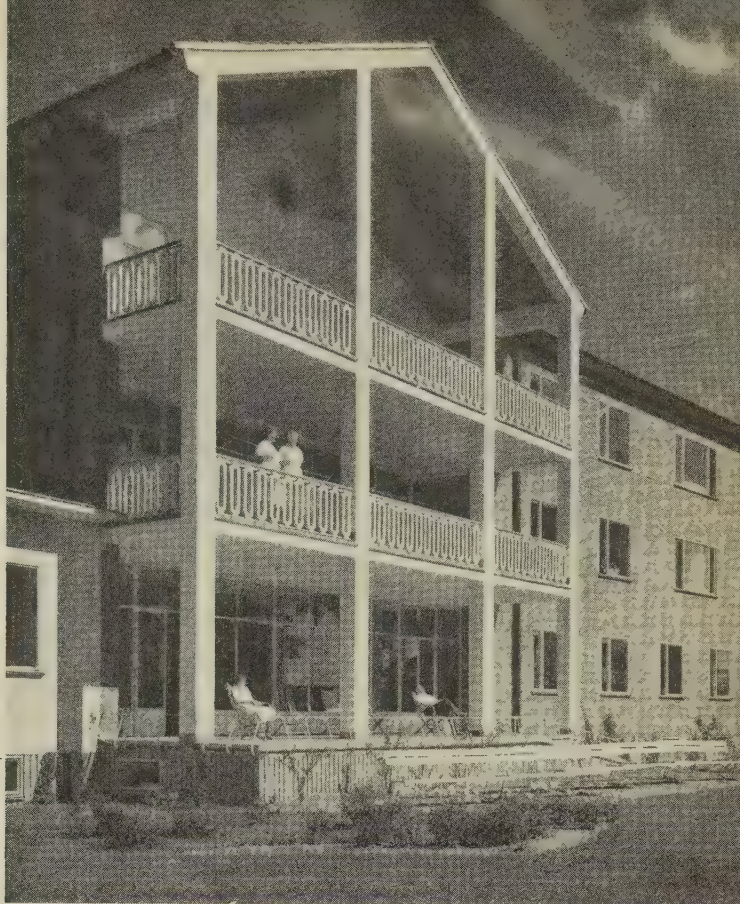

Fig. 13. Ritning visande anordningen av kopparkramla och upplagshyllor för tegelbeklädnaden.

Fig. 14. Detaljbild visande kramlorna för fasadbeklädnaden.

FAGERSTA LASARETT

Av arkitekt SAR Anders Tengbom

DK 725.51(487.4)

För lösandet av Fagersta lasarets byggnadsfråga anordnades under våren 1943 en allmän arkitekttävling. I denna tävling inköptes mitt förslag »Rött kors», och någon tid senare erhöj jag uppdraget att rita lasarettet med detta förslag som grund för utförandet.

Vid det vidare utarbetandet av ritningarna följdes i stort sett tävlingsförslaget. Den i programmet begärda tvättinrättningen slopades sedermera, då tvätten skulle tas om hand av landstingets centraltvätt i Västerås. Kök och personalrestaurant flyttades i stället till suterrängvåningen. BB-avdelningens och röntgenavdelningens placering ändrades och i övrigt gjordes de mindre jämkningar i planlösningen som alltid uppstår när man arbetar vidare med en skiss till ett hus som skall byggas.

I de givna förutsättningarna ingick att sjukhuset skulle planeras så att det utan större förändringar kunde tillbyggas med en medicinsk avdelning. Den nuvarande låga byggnaden vid huvudentrén kommer att ingå i en sådan tillbyggnad och dess fasader som nu är putsade kommer då att klädas med det tegel varmed tillbyggnaden kommer att uppföras.

Sjukhuset är i fråga om planläggningen ett s. k. T-sjukhus. Från ett centralt trapphus går norrut en behandlingslänga innehållande i källarvåningen för-
råd och skyddsrum, i bottenvåningen kirurgisk poliklinik, i vån. 1 tr. röntgenavdelning och i vån. 2 tr. operationsavdelning. Den länga som går österut från trapphuset innehåller i källarvåningen, som här har goda belysningsförhållanden, intagnings- och medicinska bad, i bottenvåningen BB-avdelning med förlösningssavdelning samt däröver två våningar med

vardera en kirurgisk vårdavdelning. Den länga som i en framtid kommer att gå västerut från trapphuset, kommer att innehålla i bottenvåningen medicinsk poliklinik och därutöver två våningar med vardera en medicinsk vårdavdelning.

Lokaler för obduktion, svepning och bisättning har förlagts till ett bårhus i tomtens norra hörn.

Sjukhuset innehåller nu 2 kirurgiska vårdavdelningar om 36 platser vardera och en BB-avdelning om 16 platser, sammanlagt 88 platser. Då de två framtida medicinska vårdavdelningarna planeras för 30 platser vardera, kommer sjukhuset fullt utbyggt att utgöra ett normallasarett om 148 platser. Kök, värmecentral och de flesta andra gemensamma lokalutrymmena har planerats för det fullt utbyggda sjukhuset. På röntgenavdelningen har redan nu en terapiavdelning tagits i bruk som ursprungligen var avsedd att göras färdig först då den medicinska avdelningen tillkommit.

Huvudentrén till sjukhusbyggnaden ligger i hörnet av den norra och blivande västra längan och leder in till en vänthall för besökande, poliklinikpatienter m. fl. Till denna hall, som har ett stort glasparti mot parken söder om sjukhuset, har förlagts kapprum för allmänheten, telefonväxel med upplysningsdisk samt kiosk för tidningar m. m. Härifrån når de besökande via huvudtrappa och hiss lätt vårdavdelningarna, och poliklinikpatienterna kommer direkt in till de båda poliklinikernas väntrum. Intagning av olycksfall sker via ambulansintaget i behandlingslängans norra ände och av BB-patienter genom särskild entré i BB-avdelningens östra del.

Vid planerandet av ett sjukhus är det kanske särskilt viktigt att söka ge dem som arbetar och lever

Vestibulen.

där, såväl patienter som personal, en ljus, solig och trivsam miljö. Härvid har man i Fagersta i hög grad kunnat draga fördel av tomtområdets vackra natur och sjukhusets fria och vackra läge. Större delen av området var, innan det blev bebyggt, bevuxet med en fullkomlig djungel av ogallrad granskog. Denna gallrades i olika omgångar och visade sig innehålla rätt mycket björk, som genom den tidigare bristen på gallring blivit särskilt rakvuxen och som nu kommer att göra områdets västra del till en vacker björkskog.

Sjukhuset har blivit lyckligt lottat ifråga om konstnärlig utsmyckning. Fagersta stad har skänkt medel till den relief som Stig Blomberg gjort vid huvudentrén. I vänthallen för besökande har Tage Hedqvist efter en begränsad tävling utfört två väggmålningar, som bekostats av Fagersta Bruk. Målningarna har utförts i stucco lustro, och även övriga väggar i hallen har gjorts i samma material, varigenom en både vacker och mycket hållbar yta erhållits.

Såväl enskilda som föreningar har vidare nedlagt ett energiskt arbete på att skaffa konst till sjukhuset, med resultat att nu så gott som varje rum har ett eller flera bra konstverk.

Förutom lasaretsbyggnaden har på tomten byggts en del bostadshus för sjukhusets personal. Sålunda har för överläkaren uppförts en villa om 7 rum och kök och för syssloman och underläkare en liten radhusgrupp med tre lägenheter om vardera 5 rum och kök. Intill radhusgruppen, som i en framtid kan utvidgas med två eller tre enheter, har förlagts en lägenhet om ett rum och bad för vikarierande läkare. Vidare har byggts ett bostadshus för sköterskor om 12 enkelrum jämte dagrum och en dubblett för husmor, ett bostadshus för biträden om 45 enkelrum jämte dagrum samt ett bostadshus för maskinist, eldare m. fl. Det sistnämnda, som förlagts närmast sjukhuset, innehåller två lägenheter om två rum och kök och två om tre rum och kök. Vid sjukhusets utvidgning med medicinska avdelningar kommer även bostäderna att utökas.

Byggnaderna är uppförda i tegel, som levererats av Sala tegelbruk. Fasadteglet är egentligen ett vanligt murtegel, som provades för frostbeständighet. Det sandades på en löpsida och har givit ett vackert och bra murverk.

Sköterskornas matsal.

Byggnadsarbetet påbörjades i december 1946, och i juli 1949 kunde lasarettet tagas i bruk, närmare ett år senare än vad man ursprungligen hoppades. Föreningarna berodde framförallt på den allmänna bristen på arbetskraft och material, främst tegel.

Anläggningskostnaden för hela sjukhusanläggningen, inklusive bostäder, uppgick till 4 600 000 kronor, i vilken summa ingår alla installationer, fast inredning etc. Om bostäderna frånräknas blir kostnaden för sjukhuset c:a 3 150 000 kronor, vilket motsvarar omkring 36 000 kronor per vårdplats. Vid bedömandet av denna kostnad bör hänsyn tagas till att sjukhuset är dimensionerat och byggt för ytterligare 60 platser, vars framställningskostnad alltså kommer att bli relativt låg.

Möblerna i besökshallen och i trapphallarna har ritats av möbelarkitekt S. I. M. S. Ralph Alton som även haft hand om upphandlingen av möbler, textilier och armatur. Han har vidare biträtt med detaljplaneringen av den fasta inredningen och utrustningen av de flesta av sjukhusets avdelningar.

Tomtområdets planering och skogsbeståndets behandling har gjorts i samråd med trädgårdsarkitekt frst Walter Bauer som också utfört detaljarbetet för trädgårdsanläggningarna närmast byggnaderna.

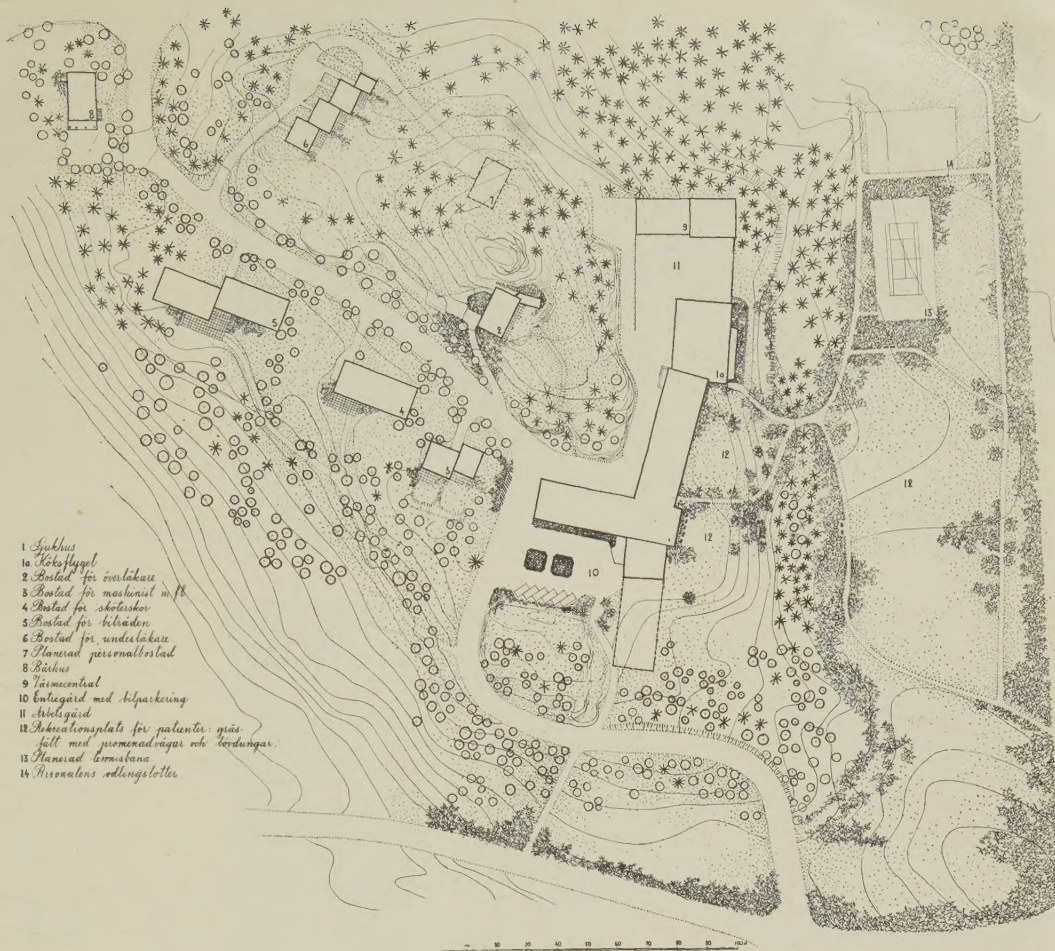
Tekniska konsulter har varit: för byggnadskonstruktioner Ödeens Ingenjorsbyrå AB, för värme, ventilation och sanitet Karl G. Eklunds Ingenjorsbyrå, för elektriska anläggningar Elektriska Provningsanstalten AB samt för kylanläggningar Kyltekniska Byrån.

Byggnaderna har utförts på entreprenad av AB Kasper Höglund, som även svarat för målningsarbetena.

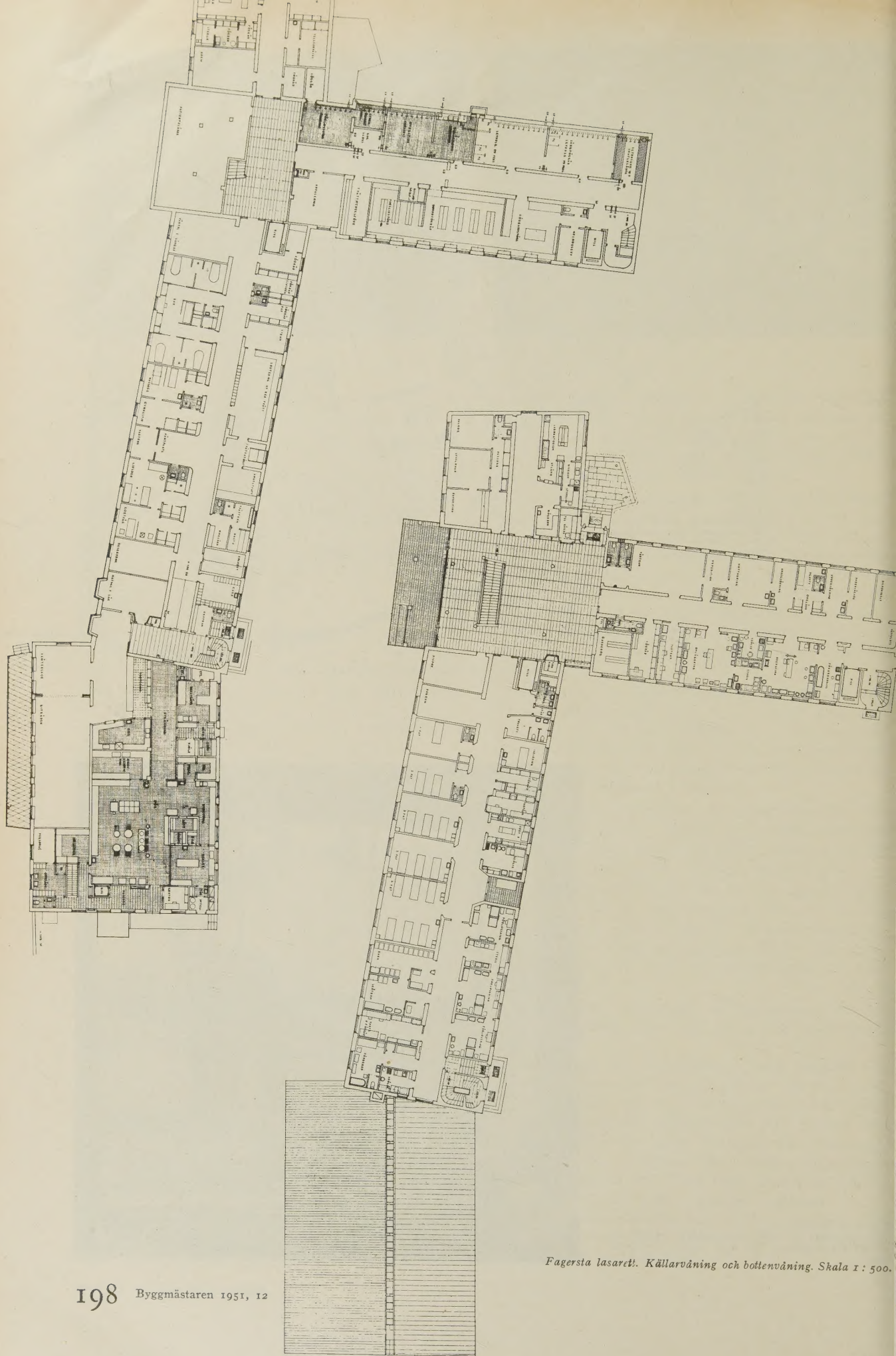
Entreprenör för värmelednings- och sanitära anläggningar samt för rostfria arbeten var AB Calor & Sjögren, för ventilationsanläggningen AB Ventilator, för elektriska anläggningar AB Sigfrid Anderssons Elektriska affär, Västerås, för kylanläggningar STAL, Finspång, för steriliseringsanläggningen Verkstads AB Calor samt för hissar ASEAB.

Kontrollant var ingenjör Gunnar Svensson.

Mina närmaste medhjälpare på kontoret har varit arkitekterna sar C.-G. Carlstedt och B. Howander samt arkitekt Michael Bach.

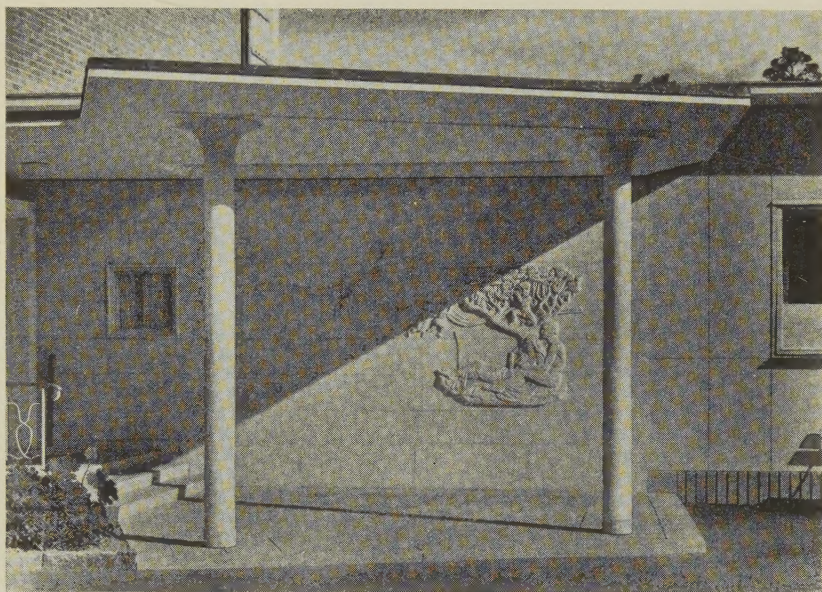
Fagersta lasarett.
 Situationsplan 1:2500. Parkområdet planlagt av
 trädgårdsarkitekterna FST Erik Anjou och Walter
 Bauer.

Fagersta lasarett. Källarvåning och bottenvåning. Skala 1 : 500.

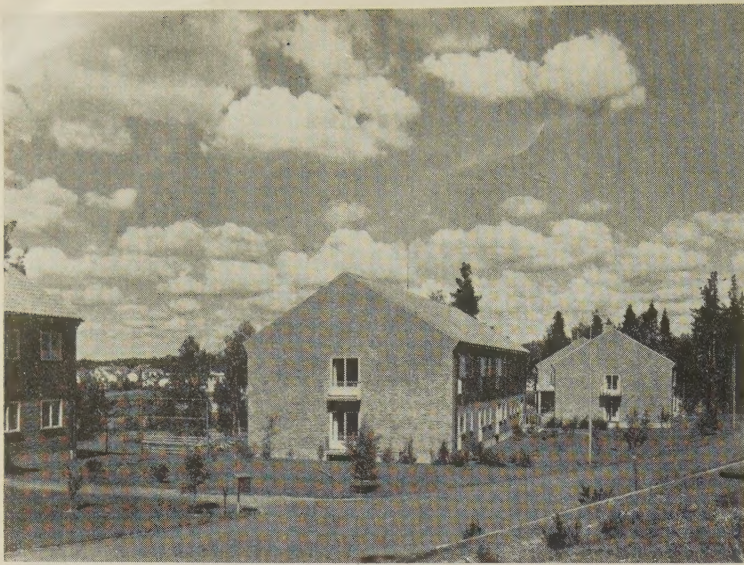
uvudfasaden med sköterskornas matsals-
ggnad i förgrunden.

entrén med relief av Stig Blomberg.

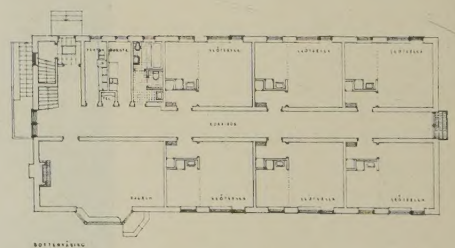
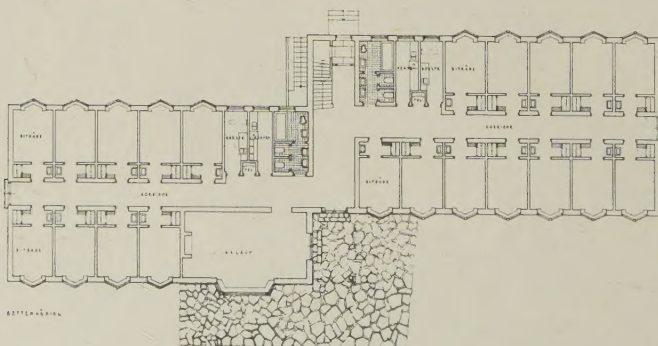
ersonalbostäderna sedda från parken i
stev.

Personalbostäder. I förgrunden sköterskehem. I bakgrunden: Bostäder för biträden.

Samtliga foton av Fagersta lasarett av C. G. Rosenberg utom bilden sid. 197 och bilden t. v., Eric Rosenberg.

Planer av personalbostäder. T. v. Biträden. T. h. sköterskor. Skala 1:500.